

İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları : 95

ISBN : 978-975-6957-96-7 (tık)

978-975-6957-97-4 (1. cilt)

978-975-6957-98-1 (2. cilt)

Editör : Hayati Develi

Kapak : YA/BA Yayın Basım AŞ.

Baskı:

G.M. Matbaacılık ve Tic. A.Ş.

100.Yıl Mah. MAS-SİT 1.Cd. No:88 Bağcılar/İSTANBUL

Tel: (0212) 629 00 24-25 Faks: (0212) 629 00 13

Baskı Tarihi:

Şubat 2009

© İstanbul Kültür Üniversitesi, 2009.

İstanbul Kültür Üniversitesi
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi

UTEK 2007

27-28 Ağustos 2007

Bildiriler.

Türkçenin Söz Dizimi

ve

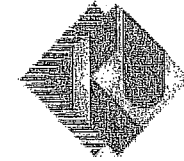
Türk Edebiyatında Üslûp Arayışları

c. 2

Türk Edebiyatında Üslûp Arayışları

Editör

Hayati DEVELİ

İstanbul Kültür Üniversitesi

İstanbul 2009

postnişinine tarikat hazinelerinin keşf edicisi şeklinde bir sıfat yüklenmektedir. Üçüncü olarak bahsi geçen makam hakikattir¹⁰. Mürid, Pirevi postnişinini hakikat mululuğunun farkında olan şekilde tavsif etmektedir. Dördüncü olarak ise söz konusu edilen marifet¹¹ makamıdır. Pirevi postnişinini marifet sayfalarının toplayıcısı vasfıyla nitelenmektedir.

Bütün bu alıntılardan görüleceği üzere Bektaşiliğin tasavvufi öğretisi yazışma üslubuna yansımış görünmektedir. Bektaşi dervişini bütün fiil ve hareketleri bu inanç manzumesi çerçevesinde olmaktadır. Bu sosyolojik bağlamda subjektif ve deruni bir tecrübe olan inancın objektifleşmesi olarak da algılanabilir. Yani tasavvufi tecrübe, bir yazışma üslubu biçiminde iletişim vasıtasına yansımış bulunmaktadır. Bu tutum bu inanç kaynaklı toplumsal yapının içerisinde yer alan bütün bireylerce kullanılmaktadır. Yukarıda sözü geçen tasavvufi kavramlar, seyr-i süluk adı da verilen bir tasavvufi tecrübeyi bilfiil yaşayan kişileri, bu tecrübeyi yaşamayanlardan ayırmaktadır. Bektaşiliğin tasavvufi terminolojisi, o tecrübeyi yaşamayanlar ya da kendi deyimleriyle hal etmiş olanların bu tecrübeyi yaşamayan, derviş olmayanlardan tefrik edilebilmelerini temin etmektedir. Bektaşilerin tasavvufi algılamaları tıpkı kurumsal yapılarına yani tarikat ve tekke özelliklerine yansıdığı gibi toplumsal hayatlarının bir parçası olan mektuplaşmalarına da yansımıştır. Sonuç olarak hem Devlet denilen mekanizmanın kendisine özgü bir yazışma üslubu bulunduğundan hem de Bektaşilerin kendilerine has bir yazılı iletişim üslubu geliştirdiklerinden rahatlıkla söz etmek mümkündür.

1920'LERDEN 1950'LERE SÜREKLİ GÜNDEMDE
KALMAYI BAŞARMIS BİR KAHRAMAN: CİNGÖZ RECAİ
- Server Bedi'nin Cingöz Recai Kitaplarında Kurgu, Biçim ve Anlatım Özellikleri-

Seval ŞAHİN (İstanbul)*

ÖZET

Türk edebiyatının önemli polisiye yazarlarından olan Server Bedi'nin 1920'li yıllardan başlayıp 1950'lerin sonuna kadar yazmaya devam ettiği, baş kahramanı kibar hürsüz Cingöz Recai olan polisiye serisi, yaklaşık 40 yıllık bir zaman diliminde kendi içinde bir türün, polisiyenin yapısını, anlatım tekniğini ve kurgusunu ortaya koymanın yanı sıra bir kent ve üst sınıf oluşumunun da tarihini verir. Bu nedenle Türkiye'de polisiye roman denilince hiç kuşkusuz ilk akla gelen isim Server Bedi'dir. Bu bildiride ilk dönemden son döneme kadar Server Bedi'nin yazdığı Cingöz Recai kitaplarındaki yapı ve anlatım teknikleri verilerek bunlar üzerinden polisiye türünün kendi içinde değişen yapısı gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler : Çağdaş Türk Edebiyatı, Türk romanı, Polisiye, Cingöz Recai, Peyami Safa.

ABSTRACT

Server Bedi , who is one of the important crime fiction novelist in Turkish Literature, wrote his crime series from beginning of 1920 to end of 1950. The crime fiction series where main character is a "polite thief" called Cingöz Recai, gives not only crime's structure, narration characteristic and fiction but also structure of a city and history of upperclass to the readers. So there is no doubt that he is known as one the most important characters when people discuss about Turkish crime Fiction Literature. In this declaration, The structure and narration characteristics of Cingöz Recai series written by Server Bedi will be discussed. Also from this point, crime fiction literature's inner-changing structure will be explained.

Keywords : Modern Turkish literature, Turkish novel, detective novel, Cingöz Recai, Peyami Safa.

II. Meşrutiyet'ten sonra yayın hayatında meydana gelen canlanma ile birlikte popüler kültür ürünleri kendilerine bir pazar bulmuştur. Bu pazardan nasibini alan türlerden biri de polisiyedir. İlgi çekici kitaplarla ve az sayfalarıyla hemen okunup bitirilen bu eserler, okurda oldukça ilgi uyandırmış ve çoksatarlığa kavuşmuştur. İlk polisiyelerini Cumhuriyet döneminde Server Bedi takma adıyla yazmaya başla-

¹⁰ Hakikat ve marifet makamları üçüncü veya dördüncü sırada kullanılabilir. Bazı metinlerde marifet üçüncü, bazılarında hakikat üçüncüdür. Hakikat, 1-Toprak gibi olmak (tevazu sahibi olmak); 2- yetmiş iki milleti (aynı gözle görmek) ayıplamamak; 3-elinden geleni esirgememek; 4-emlilik; 5- mülk sahibine yüzünü sürüp yüz suyunu bulmak; 6-sohbetle hakikat sırlarını söylemek; 7- seyr-i süluk; 8- sır; 9- münacaat; 10- Çalab Tanrı'ya ulaşmak (fenafi'llah) Bkz. Abdurrahman Güzel, *age*, s.106

¹¹ 1-Edep; 2-korku; 3-perhizkarlık; 4-sabır ve kanaat; 5- utanmak; 6- cömertlik; 7-ilim; 8- miskinlik, 9-marifet; 10-kendini bilmek. Bkz. Abdurrahman Güzel, *age*, s.106

* Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üni. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

yan Peyami Safa da bu çoksatarlık kervanına katılmış ve Cingöz Recai ile unutulmaz bir kahraman yaratmıştır.

Bu makalede, Server Bedi'nin yazdığı Cingöz Recai kitaplarındaki polisiye türünün kendi içindeki gelişimi, değişimi ve bunu ortaya koyan yapılar üzerinde durulacaktır. Ancak bunun üzerinde durulurken türün oluşumunda toplumsal tarihin katkısından bahsedilmeyecektir. Yapıyı oluşturan toplumsal tarih kısmı ayrıca bir inceleme konusu olup burada sadece metinler üzerinden ortaya konulan kurgu, biçim ve anlatım özelliklerine değinilecektir.

Cingöz Recai, 4 seri ve 8 romandan oluşur. Bu makalede Cingöz Recai'nin birkaç kitabı dışında devam etmemiş olan yeni serisinden¹ ve gazetelerde tefrika hâlinde kalan iki romanından (*Cingöz Merihle*, *Sağdan Üçüncü Söğüt*) bahsedilmeyecektir. İlk seri, Cingöz Recai'nin Harikulade Maceraları adını taşır (1924)². İkinci seri Cingöz Recai Kibar Serseri'dir. (1925)³ Üçüncü seri Sherlock Holmes'e Karşı Cingöz Recai'dir.⁴ (1926) Dördüncü seri ilk önce Civa Necati olan kahramanın adının Cingöz Recai'ye çevrilmesinden oluşur.⁵ (1927) Roman olarak yayımlananlar ise *Cingöz'ün Esrarı*, (1925) *Arsen Lüpen İstanbul'da* (1935), *Cingöz Recai'nin Maceraları* (1944, ilk adı *Cingöz Recai'nin Maceraları*, 1968'den itibaren *Zeyrek Cinayeti* olarak yayımlanır), *Kral Faruk'un Elmasları* (1955), *Beyaz Cehennem* (1955) ve yayımlanan son Cingöz Recai kitabı

olan *Sultan Aziz'in Mücevherleri*'dir. (1959) Tüm bu kitaplarda Server Bedi kısa hikâye formunda yazılanlar ile sonrasında roman formunda yazdıklarında bir polisiye model ortaya koyar. Modelden kastım, eserde kurgu, olay örgüsü ve anlatım özellikleri ile yapı arasındaki ilişkileri ortaya çıkaran temel bütünlüktür. Burada öncelikle yazarın kısa hikâye formunda yazdığı seriler üzerinde durulacak ardından roman formunda kaleme aldığı Cingöz Recai kitaplarındaki model ortaya konacaktır.

Cingöz Recai serisinin yayımlanan ilk kitabı *Cingöz'ün Kız Kaçırması* adını taşır. Burada yazar, kitabın son sayfalarına kadar kahramanına "Recai Bey" der. Mehmed Rıza hakkında ise herhangi bir tanıtım yapmayacak onun doğrudan ser-taharri komiseri olması dışında bir bilgi verilmeyecektir. Dolayısıyla ilk serinin bu ilk kitabında yazarın kahramanlarını doğrudan okura tanıtmaya gibi bir kaygısı en azından Mehmed Rıza söz konusu olduğunda yoktur. Asıl kahraman Cingöz Recai'dir. Onun okurlara tanıtımı konusunda ise şöyle bir yol izler: Recai Bey, babasından para almak için kaçırdığı Perihan'a kim olduğunu anlatacaktır. Perihan'ı götürdüğü Rumelihisarı'ndaki köşk hayatı ve kendisi hakkında verdiği bilgilerle okur da Cingöz Recai ile tanışmış olacaktır. Serinin ikinci kitabı olan *Nazar Boncuğu*'ndan itibaren ise hırsız ve peşindeki polis, Mehmed Rıza, arasındaki mizahî ilişki verilmeye başlanacaktır. Bu kitapta Cingöz, Mehmed Rıza'yı bağlı bir şekilde bırakacak, üstelik fesine sarımsaklı bir nazar boncuğu saracaktır. Bu ikinci kitapta Mehmed Rıza da tanıtılmaya başlanır, onun İstanbul'daki en meşhur ser-taharri komiseri olduğu, birçok başarılarla imza atmasının yanı sıra kılık değiştirmek için ceketlerinin hepsinin çift yüzlü olduğu gibi ayrıntılardan söz edilir. Bu ilk serinin *Kasa Başında* ve *Cingöz Tehlikede* kitapları dışındaki tüm maceraları suç olayı ile açılır. On kitaplık bu ilk seride kitapların, esas kahramanlar Cingöz ve Mehmed Rıza ile açılmaması yazarın modelini asıl belirleyen suç yani içeriğe yönelik bir tutumla açıldığı ortadır. *Kasa Başında* ve *Cingöz Tehlikede* kitaplarında maceranın Mehmed Rıza ile açılması ise ilk kitapta geniş bir şekilde tanıtılan Cingöz Recai'nin karşısındaki polisin kim olduğu ve onun üstün özellikleri hakkında durmak içindir. Nitekim yer yer bu seride Mehmed Rıza'nın kıyafet değiştirme usullerinden iz toplama şekillerine kadar çeşitli yönleri üzerinde durulur. Ancak Cingöz hakkındaki bilgilerimiz Mehmed Rıza hakkında öğrendiklerimizden daha fazladır. Buna rağmen Mehmed Rıza'nın diğer polis memurlarından farklı olduğu, üst sınıfa mensup bir aileden geldiği ve yabancı dil bildiği, yurt dışında eğitim aldığı gibi noktalar artık öğrenilmiş durumdadır. İlk seri Cingöz'ün yakalanması ile sona erer.

İkinci serinin ilk kitabı Mehmed Rıza ile açılır. İlk serideki maceralardan sonra Cingöz onu kendisine hem bir rakip hem de bir arkadaş olarak görmeye başlamıştır. Bu ikinci seri, Cingöz'ün Amerika'dan İstanbul'a geri dönmesiyle açılır. Böylece ilk serinin son kitabında Mehmed Rıza için Cingöz'ü yakalamanın ona nasıl bir rüya gibi geldiği konusu da açıklık kazanmış olur. Cingöz Recai, hapisten kaçarak Amerika'ya gitmiştir. Bu iki seri arasında Cingöz'ün Amerika'ya kaçma

¹ Bu serinin tespit edilebilen kitapları: *Madam Çiviciyan'ın Gerdanlığı*, *Banka Soygunu*, *Soyulan İngiliz*, *Üçbuçuk Parmak*'tır. Yayın tarihleri 1927'dir. Bunlardan *Üçbuçuk Parmak* dışındakilerin üzerinde de Civa Necati serilerinde olduğu gibi Civa Necati adının karalanıp üzerine Cingöz Recai adının yazılması söz konusudur. Fakat üst başlık Cingöz Recai Yeni Seri'dir. Dolayısıyla bu seri hakkında tam bir fikir veremiyoruz. Bunların dışında 1933 yılında yayımladığı *Cingöz Baloda* isimli bir hikâye vardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Server Bedi, "Cingöz Baloda", *Yedigün*, 12 Temmuz 1933-19 Temmuz 1933, 18-19.

² İlk seri Cingöz Recai kitapları: 1- Cingöz'ün Kız Kaçırması, 2- Nazar Boncuğu, 3- Kasa Başında, 4- Anadolu Kavağı'nda Bir Cinayet, 5- Elmaslar İçinde, 6- Kanlıca Vakası, 7- Kumaş Parçası, 8- Yangın Yerinde, 9- Cingöz Tehlikede, 10- Cingöz Kafeste.

³ İkinci seri Cingöz Recai kitapları: 1- Cingöz Geldi, 2- Esrarlı Köşk, 3- Karanlıkta Bir Işık, 4- Kadın Cinayeti, 5- Düşman Şakası, 6- Tütüncünün Ölümü, 7- Aynalı Dolap, 8- Tatayla Cinayeti, 9- Son Muvaffakiyet, 10- Cingöz'ün Akıbeti.

⁴ Sherlock Holmes'e Karşı Cingöz Recai Serisi Kitapları: 1- Kaybolan Adam, 2- Karanlıkta Hücum, 3- Han Baskını, 4- Yerin Dibinde Sesler, 5- Gece Tuzağı, 6- Ateşten Gözler, 7- Sekiz Adım Kala, 8- Al-Kanlar İçinde, 9- Gece Kuşları, 10- İmdat, 11- Şeytanî Tuzak, 12- Sahte Sherlock, 13- Domuz Vakası, 14- Polis Tuzağı, 15- Cingöz'ün Ziyafeti.

⁵ Bu serinin kitapları: 1- Alevlerden Sonra, 2- Bacadan Çıkan Duman, 3- Bir Düğün Gece-si, 4- Bodrumda Kalanlar, 5- Çalınan Vasiyetname, 6- Esrarlı Dolap, 7- İnci Tesbih Şirketi, 8- Japon Masası, 9- Mişon'un Definesi, 10- Tiyatro Baskını, 11- Zifiri Karanlıkta.

serüvenini anlattığı kitap ise *Cingöz'ün Esrarı* adını taşır ve bir romandır. İki seri arasında böyle bir romanın bulunması serideki kopukluğu da gidermek için şarttır. Çünkü on kitaplık ilk seri, maceraların kahramanı Cingöz Recai ve Mehmed Rıza'yı tanımak için yeterli olmamıştır. Zaten bu ilk macerada kitapların sekiz tanesinin suçla açılmasının yazarın asıl tercihi olduğundan biraz önce söz etmişim. Bu tercih onun kahramanlarının yeterince tanınmasına engel olmuştur. Bu nedenle bu iki seri arasında kahramanların iyice tanınması ve aradaki kopuklukların giderilmesi için yazılacak kitabın bir roman boyutunda olması ve doğrudan *Cingöz'ün Esrarı* adını taşıyarak onun bir hırsız olarak kimliğini göstermesi ve peşindeki Mehmed Rıza'yı da yakından tanımak için bir gerekliliktir. Bu romana geçmeden önce ilk Cingöz Recai dizisinin modelini belirleyelim. Bu on kitaplık ilk serinin modeli şu şekildedir:

a-Bizzat suç olayının kendisi ile açılır.

b-Suç işlendikten sonra Mehmed Rıza'ya haber verilir ve ondan yardım istenir.

c-Cingöz Recai, soyacağı kişileri kaçıır, bazen dikkatsizlikle bu kişilerden biri kaçar ve polise haber verir.

Polis suçu öğrendikten sonra:

a-Mehmed Rıza Cingöz Recai'ye tuzak kurar.

b-Cingöz Recai Mehmed Rıza'ya tuzak kurar.

a-Sorgulama sonunda Mehmed Rıza Cingöz Recai'nin kılık değiştirdiğini anlar ve onu tanır.

b- Her halükârda Cingöz Recai kaçmayı başarır.

Bu modelde Mehmed Rıza ile açılan *Cingöz Tehlikede* adlı kitapta suç, Mehmed Rıza'nın gözleri önünde gerçekleşir. Kovalamacadan sonra Mehmed Rıza, yine Cingöz Recai'yi elinden kaçıır. Bu model, özellikle ikinci seride daha çok kullanılacaktır. Bu nedenle bu kitabı diğer dokuz kitabın içinde yer alan modele koymuyorum.

Tekrar *Cingöz'ün Esrarı* romanına geri dönersek. Burada roman, Mehmed Rıza ile açılır. Bu da oldukça doğaldır, çünkü yukarıda da belirttiğim gibi Mehmed Rıza hakkında çok fazla bilgi verilmediği için okura ilk hatırlatılacak kişinin o olması gerekir. Burada artık Mehmed Rıza, Cingöz'ün adamlarını da Cingöz'ü de iyi tanımaktadır ve onların peşindedir. Böylece Cingöz ve Mehmed Rıza'nın karşı karşıya iki rakip olarak bu serilerde yer alacakları fikri perçinlenmiş olur. Asıl şimdi iki kahramanın bu seriler içindeki rolleri okura verilmektedir. Mehmed Rıza ile açılan bu roman, onun hakkında bize birçok şey öğretecektir. Özel hayatı, akrabası, zayıf zamanları... Nitekim yazar bunu sağlamak için Cingöz'e Mehmed Rıza'nın akrabasını soydurur ve onu dayısının kızı Mebruke ile evlendirir. Mehmed Rıza'ya doğrudan yapılmış bu saldırı, ikinci serinin başında onların daha sonra hem karşı karşıya hem de birlikte olmalarına da bir ön hazırlık teşkil eder. Cingöz, Mehmed

Rıza'nın dayısının kızı ile evlenerek hem onu daha yakından tanır hem de aynı zamanda akrabası olur. Böylece daha sonraki serilerde birlikte çözecekleri cinayet vakalarında şyan yana çalışmaları ve Cingöz'ün Mehmed Rıza'yı, Mehmed Rıza'nın Cingöz'ü öldürebileceği birçok yerde birbirlerini öldürmemeleri konusuna da bir parantez açılmış olur. Zaten Cingöz, Mehmed Rıza'ya İsvaç Bankası'nın soyulacağı haberini de bu romanda verir. Gerçi aslında bankayı soyacak olan kendisidir ama böylece Mehmed Rıza'ya ileriki maceralarında yardımcı olacağı haberi de okura verilmiş olmaktadır. Ayrıca Mehmed Rıza'nın kılık değiştirerek Cingöz'ün teşkilatına girmesi de Cingöz'ün daha yakından tanınmasını sağlamış, Cingöz hakkında bilinmeyenler de bu şekilde okura verilmiştir. Mehmed Rıza'nın daha yakından tanınması ve ileride bazı maceralarda birlikte çalışacaklarını haber veren bir diğer durum da Cingöz'ün Necati adıyla üç yıl boyunca Mehmed Rıza'nın yanında onun yardımcısı olarak çalışıp polis teşkilatına hizmetlerde bulunmasıdır. Yazar bu şekilde kahramanlarını hem okura daha yakından tanıtmakta hem de daha sonraki maceralar için hazırladığı modelin kaynaklarını oluşturmaktadır. Hem düşman hem dost, hem hırsız hem polis, hem akraba hem yabancı olabileme potansiyelini ilişkilerinde nasıl barındırdıkları ve başarılarının arkasındaki sır da böylece açıklığa kavuşturulmaktadır. Bu roman ile birlikte iki kahraman arasındaki ilişki okur için artık bir esrar olmaktan çıkmıştır. Sadece ikisi arasındaki ilişki değil kahramanlar arkasındaki esrar da açığa kavuşmuş olur. Ayrıca bu romanla, birinci seride neredeyse asıl kahraman olarak duran Cingöz ile Mehmed Rıza arasındaki mesafe de eşitlenmiş ve bundan sonraki serinin iki asıl kahramanının Cingöz ve Mehmed Rıza olduğu söylenmiş olmaktadır.

İkinci serinin Mehmed Rıza ile açılması artık şartırtıcı değildir, çünkü *Cingöz'ün Esrarı* ile eşitlenmiş olan rol dağılımından sonra öncelikle okura Mehmed Rıza'nın da asıl kahramanlardan biri olduğu hatırlatılmaktadır. Onların ikinci serinin ilk kitabı *Cingöz Geldi*'de bir arada bulunmaları da bunu destekler niteliktedir. Cingöz'ün Amerika'dan döner dönmez Mehmed Rıza'nın evine gelip bir suç olayını haber vermesi de romanla gösterilmiş olan birlikte çalışacakları düşüncesiyle paralellik gösterir. Zaten bu ikinci on kitaplık serinin beş tanesinde, *Cingöz Geldi*, *Kadın Cinayeti*, *Düşman Şakası*, *Tüttüncünün Ölümü*, *Tatavla Cinayeti*, Cingöz ve Mehmed Rıza yan yana gelecektir. Bunlardan *Düşman Şakası* hariç, diğerlerinde bir cinayet vakası vardır ve Cingöz, bu vakaların çözümünde Mehmed Rıza'ya yardım etmek ister. *Düşman Şakası* adlı kitap ise Cingöz'ün Mehmed Rıza'nın evini soyması ve sonrasında çaldıklarını geri vermesi şeklinde gerçekleşir. Dolayısıyla ikinci seride, model kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. İlki cinayet vakaları ikincisi ise Cingöz'ün soygun vakaları şeklinde gerçekleşir. Cinayet vakalarının yer aldığı *Kadın Cinayeti*, *Tüttüncünün Ölümü* ve *Tatavla Cinayeti*'nde model şu şekildedir:

- Cingöz Recai, Mehmed Rıza'ya vakayı anlatır ve ona yardımcı olacağını söyler.

- Mehmed Rıza ile birlikte suçluyu yakalarlar veya

- Cingöz Recai, suçluyu tek başına yakalar.

Cingöz Recai'nin Soygun Yaptığı Vakalarda Model:

Cingöz Recai, Mehmed Rıza'yı kandırır ve soygunu yapar. Bunu

Doğrudan Mehmed Rıza'ya gelerek soygunu yapacağını söyler.

Kılık değiştirir.

Cingöz Recai soygunu yapar ve sonra nasıl yaptığını anlatır.

Cingöz Recai, doğrudan soyacağı kişiden para ister, vermeyince soyacağı kişinin kılığına girerek daha fazlasını alır.

Her iki modelde de ortak olan Cingöz'ün soygun yapmasıdır. Cinayet vakalarında suçlar, para için işlenmiştir. Cingöz, suçluları Mehmed Rıza'ya teslim eder, cinayete neden olan paraları ise kendisi alır. Bunlardan *Tütünçümün Ölümü* vakasında parayı Kızılay Cemiyeti'ne bağışlar. Görüldüğü üzere ikinci seride Cingöz, sadece bir hırsız değildir, aynı zamanda polis gibi çalışarak onlara yardım da etmektedir. Böylece *Cingöz'ün Esrarı*'nda polis muavini kılığına girerek üç yıl Mehmed Rıza'nın yanında çalışmış olmasıyla hazırlanan model de burada yerli yerine oturtulmuş olur. Ayrıca ilk seride yer alan *Cingöz Tehlikede* kitabındaki kovalamaca sahneleri de bu modelin ilk ayağını oluşturmuş, seride bol miktarda kovalamaca sahnesinin yer almasını sağlamıştır. Serinin son kitabı olan *Cingöz'ün Akabeti*'nde Cingöz'ün Mehmed Rıza tarafından yakalanması da *Cingöz'ün Esrarı* kitabında yer alan Mehmed Rıza'nın kılık değiştirerek Cingöz'ün teşkilatına girip onu yakından tanımasıyla ilişkilidir. Bu kitapta Mehmed Rıza, Cingöz'ün zayıf noktalarından, kadınlara olan düşkünlüğünden ve mücevher tutkusundan yararlanıp kılık değiştirerek onu yakalar. Bu dizinin son kitabında Cingöz'ün maceralarını kaleme alan yazar Server Bedi de bir kahraman olarak ortaya çıkar.

Cingöz'ün Akabeti, gerek birinci seri, gerek *Cingöz'ün Esrarı* gerekse bu ikinci seride yer alan dokuz kitaptan model olarak Server Bedi nedeniyle ayrılır. Bu son kitapta Cingöz ve yazarının yan yana getirilmesi aslında bir sona da işaret etmektedir. Cingöz'ün Server Bedi ile konuşmasından önceki giriş kısmında Server Bedi, okurlarına artık yazacağı maceraların son bulduğunu bu son kitapta onun akıbetini yazacağını söyler. Ayrıca kendisinin neden bir hırsızın hayatını yazdığına dair sonunda kendisinin bir romancı olduğu şeklinde açıklamalar getirir ve Cingöz ile birlikte kendisinin de kılık değiştirerek onun maceralarına tanıklık ettiğini anlatır. Zaten Cingöz'ün sonunun da bizzat yazarının da içinde olduğu bir kitapla anlatılması kadar doğal bir şey olamazdı. Server Bedi de Cingöz Recai serisini yazmayı sona erdirdiğini bu şekilde okurlarına duyurmuş olmaktadır.

Görüldüğü üzere ilk seride suç, olay, içerik merkezli olan model, aradaki roman ile kahramanların tanıtılması ve aralarındaki ilişkinin boyutuna kaymış, ikinci serideki model bu birliktelik üzerinden şekillenmiştir. Ancak model, Server

Bedi'nin okurun yoğun ilgisi nedeniyle bitiremediği romanlarda ve sonuncusunu ancak 1959'da yayımladığı *Sultan Aziz'in Mücevherleri*'nde de sürekli değişime uğramaya devam etmiştir.

Romanlara geçmeden önce Cingöz Recai'nin 15 kitap halinde yayımlanan Sherlock Holmes ile arasındaki maceralardaki model ile önce Civa Necati adıyla yayımlayıp ardından Cingöz Recai adıyla yayımladığı 11 kitaplık seriye değinmiyoruz.

Cingöz Recai'nin yakalanmadan önce Sherlock Holmes ile maceralarını anlattığı bu on beş kitaplık seri 1926'da yayımlanmıştır. Bu seri, Cingöz Recai serisinin gördüğü yoğun istek üzerine Cingöz'ün yakalanmadan önceki maceralarını anlatan bir dizi olarak kaleme alınmıştır. Aslında bu on beş kitaplık seride model oldukça basittir:

Suç, Holmes ya da Mehmed Rıza'ya haber verilir ve onlardan yardım istenir.

Holmes ve Mehmed Rıza olay yerine gider ve incelemelerde bulunurlar.

Cingöz Recai'nin kandırmacası ile karşılaşır ve ona yenilirler.

Bu on beş kitaplık serinin yedi tanesi (*Şeytanî Tuzak*, *Sekiz Adım Kala*, *Polis Tuzağı*, *Cingöz'ün Ziyafeti*, *Gece Tuzağı*, *Karanlıkta Hücum*, *Yerin Dibinde Sesler*) Holmes ile açılır. Geri kalanlar ise Cingöz Recai, Mehmed Rıza ve suçla açılır. Dedektif romanında, özellikle de Sherlock Holmes hikâyelerinde Watson, Holmes'e sürekli sorular sorarak olayın sürmesini sağlar. Oysa burada olayın sürmesini sağlayan bizzat Cingöz'dür, çünkü Holmes'ün kafasından geçenleri okurcasına onun her planına hazırlıklıdır ve üstelik onun rolünü de çalar. Holmes'ün vakaların sonunda olayı nasıl çözümlendiğini anlattığı bölümler artık Cingöz'ündür. O, vakalardan sonra suçu nasıl işlediğini mektup yazarak ya da telefon ederek Holmes'e haber verir. Rolü çalınmış bir dedektiftir artık o. O hâlde yapabileceği tek bir şey vardır: Yenilgiyi kabul etmek. O da bunu yapar ve yaparken de her tarafa Cingöz'ün kudretini haykırmaktan geri kalmaz. İşte dünya sahnesinde biz de varızın bir başka boyutu. Gerçi Holmes'ün Türk edebiyatında ilk görünüşü değildir bu ama başarısızlığı kabul ettiği yer de Server Bedi'nin bu 15 kitaplık dizisinde olur. Hem de bir kere değil, 15 kere kabul eder yenilgiyi. Her serinin sonunda biraz daha hayran olur kibar hırsıza ve elinden bir şey gelmeyeceğini de kabul eder sonunda.

Cingöz Recai'nin Holmes ile olan maceralarında model oldukça basitleştirilmiş, olayın sürmesi ise yukarıda da belirtildiği gibi bizzat Cingöz'ün kendisi tarafından sağlanmıştır. Gerek Cingöz gerek Mehmed Rıza gerekse Holmes, zaman zaman bu seri içinde asıl zor olanın basit olanı çözmek olduğu konusunda hem fikirdirler. Bu 15 kitaplık serideki basit modele karşılık olayların çözümlenmesi ve suça neden olan olaylar da bir o kadar basit bir şekilde düzenlenmiştir. Böylece Holmes'ün basitlik karşısındaki zaafından yararlanıldığı gözler önüne serilmek istenmiştir. 15 kitaplık seride, seriye ait kitaplardan yarısının Holmes ile açılması-

nın nedeni Holmes'ü okura yeniden tanıtmak değildir. Server Bedi'nin yazdığı seride yer alan Holmes'ün ne duruma düştüğünü gözler önüne sermek için genellikle dizi Holmes ile açılır. Holmes ile açılan her kitapta o biraz daha zayıflamış, Cingöz karşısında biraz daha yenilgiye uğramıştır. Yazar, bunu göstermek için açılışları genellikle Holmes ile yapmayı tercih eder.

1927'de yayımlanan Cingöz Recai serisinde model bir kez daha değişime uğrar. Önce adı Civa Necati olan kahramanın Cingöz Recai olarak değiştirilmesiyle yayımlanan bu dizi, daha önceki Cingöz Recai serilerinden farklılıklar göstermektedir. Artık model, daha önce yazılan serilerde yer alan modellerin de içinde olduğu daha karmaşık bir yapıya çevrilmiştir. Öncelikle burada kitaplar ya soygunla ya da Cingöz Recai ile açılmaktadır. Gerek ilk iki seride gerekse Sherlock Holmes dizisinde Cingöz ile açılan serilerde kahraman ve onun zekâsına yapılan göndermeler burada daha net bir görünüm kazanmıştır. Tüm bu serilere gönderme yaparcasına yazar burada modeli iki açılış üzerinden iki modelle kurar. İlk model, Cingöz ile açılan kitaplardadır. Bu model şu şekildedir:

Cingöz Recai, soygunu yapar.

Cingöz Recai, soygun yapacağı kişileri kaçırır ve soygunu nasıl yapacağını anlatır.

Cingöz Recai, bir gazete haberinin peşine düşerek soygun için planlar yapar.

Cingöz Recai, soygunu yapmıştır, yapacaktır ve Mehmed Rıza'ya haber verilir.

Cingöz Recai, soygunu yaparken kargaşa çıkar, soyulan kişi polisi arar.

Mehmed Rıza, araştırma için geldiğinde Cingöz'ün kılık değiştirerek kaçtığını anlar.

Mehmed Rıza, araştırma için geldiğinde Cingöz çoktan kaçmıştır.

Mehmed Rıza, Cingöz'ün peşine düşer, onu takip eder, ama yakalayamaz.

Bu modelde olayların nasıl gerçekleştiği çoğunlukla Cingöz tarafından anlatılır. Cingöz ya soygunu nasıl yapacağını soyulacak kişiye anlatır ya da her şey olup bittikten sonra Mehmed Rıza'ya telefon eder ya da not yazar.

Bu dizide ikinci modeli oluşturan soygun modelidir:

Soygun anlatılır.

Soygunun anlatımında Cingöz Recai görünür, soygun esnasında neler yapacağını Mehmed Rıza'ya önceden haber verir.

Cingöz Recai, kendisini soyacağı kişilere takdim eder.

Soygundan hemen önce Cingöz Recai'den bahsedilir.

Karmaşadan yaralanıp soygun sırasında orada olanlardan biri polisi arar.

Mehmed Rıza çağrılır.

Cingöz, Mehmed Rıza'ya not bırakır ve kaçar.

Mehmed Rıza incelemeleri sonucunda Cingöz'ün kılık değiştirdiğini söyler ve soygunu anlatır.

Cingöz Recai kaçar.

Görüldüğü üzere, bu seride model daha karmaşıklaşmış ve daha önceki serilerde yer alan modeller genişletilmiş ve birbiri içine geçirilmiştir. Nitekim modellerin birbiri içine geçirilmiş bu hâli Cingöz Recai'nin roman formunda yazılan eserlerinde daha da iç içe geçirilecektir. Dolayısıyla bu seri, kısa hikâyeden romana geçmede bir ara rol görevini üstlenir.

İlk Cingöz Recai serisinden sonuncusuna kadar bütün kısa hikâye formunda yazılmış Cingöz Recai serilerinde olayların anlatımında kullanılan yöntem, Cingöz'ün durumu Mehmed Rıza'ya haber vermesidir. Bazen olayın anlatılışında Cingöz'ün Mehmed Rıza'yı telefonla aramasının dışında Mehmed Rıza'nın olayı çözüp her şeyi anlatmasıyla da olayın başlangıcı, nasıl geliştiği ve sonucu hakkında bilgi verilir. Özellikle Sherlock Holmes ile maceralarında yukarıda da belirttiğim gibi olayların ortaya çıkarılmasında sürekli soruların sorulmasının yanı sıra Cingöz'ün Holmes'e ettiği telefonlar ve yazdığı notlar da olayın açıklanmasında kullanılmıştır. Bazen de olayın açıklanması bir gazete haberi ile sağlanır. Örneğin *Tü-tüncünün Ölümlü* vakasında Cingöz, bütün olup biteni gazeteye yazdığı bir yazı ile duyurur. Olayın açıklanmasında izlenen bir diğer metot da doğrudan soygun ile açılması ve soygun sonrasında olanların gözler önüne serilmesidir. Bazı durumlarda Cingöz, soygunu nasıl gerçekleştireceğini doğrudan soyulan kişiye kendisi anlatır. Ancak tüm bu kısa hikâyelerin büyük bir çoğunluğunda olayın sonuçlanması Cingöz Recai tarafından yapılır. Bu noktada Cingöz'ün yakalandığı *Cingöz'ün Akabeti* kitabında Server Bedi'nin Cingöz hakkındaki hikâyelerini sadece onun anlattıkları üzerine kurmuş olduğunu söylemesi de anlam kazanır. Bütün Cingöz Recai serilerinde olayın açıklanması büyük bir çoğunlukla Cingöz Recai tarafından gerçekleştirilmiştir ki eli kalem tutan eğitilmiş bir hırsız portresi de bunu destekler. Bu hırsızın hatıralarını yazdırmak istemesi hem modelin tutarlılığına eşlik etmiş hem de Server Bedi'nin onun hikâyelerini yazmasına destek sağlamıştır. Olayın Cingöz tarafından bir telefon ya da mektupla çözümlenmiş halinin olmadığı hikâyeler genellikle ilk seride bulunan hikâyelerdir. İlk serinin ilk kitabı olan *Cingöz'ün Kız Kaçırması*'nda Cingöz'ün bir mektubu ya da telefonuna rastlanmaz. Serinin ikinci kitabı *Nazar Boncuğu*'nda soygunu bizzat soyulacak kişiye Cingöz Recai anlatır. Ancak serinin üçüncü kitabı olan *Kasa Başında*'dan itibaren bu mektup ve telefon etme işlevi başlar. Bundan sonra da olayın açıklanması konusunda en çok başvurulan yöntem olur. Bu yöntemin yanı sıra bazen de Cingöz Recai ne yapacağını daha soygunu yapmadan önce Mehmed Rıza'ya kendisi haber verir.

Olayın çözümünün büyük çoğunlukla Cingöz Recai tarafından açıklanması baş kahramanın hırsız olduğu bir polise eserinde çok da anlaşılabilir bir model

ortaya koymuştur. Olayı tetikleyici kahramanın, olayı tetikleyici soygun olayıyla tüm kahramanların ve konunun üzerine çıkarak herkesten rol çalması ve modelin yönlendiricisi olması tam da hırsız kahramanlı bir polisiye için uygun bir form ortaya koyar. İçerik, suç ağırlıklı ilk seriden giderek kahraman ağırlıklı bir modele geçen serilerde modelin bu şekilde değişmesi de yazarının bunu fark etmesiyle bağlantılıdır. Modelin en başarılı olduğu seri ise Sherlock Holmes ve Cingöz Recai'nin karşı karşıya olduğu seridir. Burada hırsız kahraman, hem Watson'ın hem de Holmes'ün rollerini çalarak onları etken bir konumdan edilgen bir konuma düşürmüştür. Böylece modelin kendi içindeki dönüşümünde başkalarının rolünün çalınması şeklinde bir hırsızlık da gerçekleşmiştir. Zeki, dikkatli, dünyanın en meşhur dedektifi Sherlock Holmes, Cingöz karşısında içler acısı bir duruma düşmüş ve onu yakalamayı başaramamıştır. Cingöz'ü tam yakalar gibi olduğu her seferinde yenilgiye uğramış, bundan dolayı bunalıma girmiş, ona hayran olmaktan başka elinden bir şey gelmez olmuştur. Holmes, hikâyelerinde alay ettiği sıradan polis memurlarının konumuna düşmüş, rolünü Cingöz'e kaptırmıştır. Bu rol çalımı, cinayet vakalarının yer aldığı serilerde Mehmed Rıza için de geçerlidir. Bir polis gibi araştırmalarını yapan Cingöz, cinayet vakalarında Mehmed Rıza'dan çok daha iyi araştırma sonuçları elde etmiş ve olayları o çözümlenmiştir. Dolayısıyla Mehmed Rıza'nın rolünü de çalmıştır.

Cingöz Recai'nin kısa hikâye formunda kaleme alınan eserlerindeki model ve bu modele eşlik eden unsurlar yukarıda anlatılmıştır. Bu modeller ve onlara eşlik eden unsurla Cingöz Recai'nin roman formunda kaleme alınan eserlerinde biraz daha karmaşık bir yapı ortaya koyacak ancak bunların hepsi bir arada romanlarda bulunduğu gibi bunlara yeni unsurlar eşlik etmeye başlayacaktır. *Cingöz'ün Esrarı*, iki seri arasında bir köprü görevi gördüğünden ve bu yukarıda anlatıldığından burada söz konusu edilmeyecektir.

Cingöz Recai'nin Maceraları, *Cingöz'ün Esrarı*'ndan sonra Cingöz Recai'nin roman formundaki ilk macerasıdır. Cingöz'ün Amerika'dan yeni döndüğü ve kendi kendine bir maceraya atılmak için can attığı şeklinde ifadelerle açılan bu romanda kısa hikâye formundaki maceralarda yer alan modellerin hepsi bir araya toplanmış gibidir. Ancak asıl vakayı soygun değil cinayet oluşturur. Bu nedenle bu romanı oluşturan model de cinayet üzerinden şekillenir ve muamma modelin asıl temelini oluşturur. Hacı Zihni ile ilgili gazetede haber, birbiri ardından gelen muammaları ve zeki çete üyeleri de bu muammaların kendi içindeki esrarını ortaya koymuştur. Böylece kısa hikâye formunda tek bir olay üzerinden şekillenen esrar, burada bir olay üzerinden ancak olaya dahil edilen birçok unsurun, kırmızı mürekkeple yazılı mektup, çete üyeleri, çete üyelerinin şaşırtmacaları gibi, bir arada kullanılmasıyla muamma içinde muamma şeklinde bir model ortaya koymuştur. Her şeyin ancak romanın sonuna doğru çözülebilmesi ve romanda sürekli olarak sağlanan gerilimi asıl destekleyen ise romandaki suçlu Süleyman Tahir'in bir ikiz kardeşinin olmasıdır. Gerek Mehmed Rıza'nın gerekse Cingöz'ün bir türlü ulaştıkları

sonuçlarda kendilerinden emin olamamalarının nedeni asıl şüpheli Süleyman Tahir'in her seferinde kendini aklayabilmesidir. Bunun nedeninin bir ikiz kardeş olması ise sadece gerilimin yüksek olmasını değil aynı zamanda daha önce kısa hikâye formunda yazılmış eserlerde bulunan yapıların da kendi içinde tekrar tekrar ortaya konulmasını sağlamıştır. Örneğin kısa hikâye formunda yer alan bir gazete haberinden yola çıkılarak bir soygun peşine düşme, bunun ardından Cingöz'ün olayı açığa kavuşturması, suçluları Mehmed Rıza'ya paraları da kendine alması şeklinde olan model burada Cingöz'ün parayı bulmasına kadar olan sürede tekrar tekrar canlandırılmıştır. Her seferinde Cingöz, olayı çözdüğünü zannederek aslında biraz önce bahsettiğim modeli sürekli yeniden başlatmıştır. Bu yeniden başlatmada aksayan tek şey Mehmed Rıza'nın çete üyelerinden birini takip ederek onların sırlarını çözdüğüne inanmasıdır, ama aslında bu da bir kandırmacadan ibarettir. Dolayısıyla aslında *Cingöz Recai'nin Maceraları* romanındaki modele daha yakından baktığımızda bu tekrarlar daha net bir şekilde ortaya çıkar.

İlk Tekrar:

Cingöz'ün gazete haberinden para kokusu alması ve soyguna karar vermesi.

Kılık değiştirerek soyacağı yeri gözetim altına alması.

Bu sırada bir cinayete tanık olması ve adamlarının katili izleyerek adamı bulması.

İkinci Tekrar:

Cingöz Recai, katilin evine giderek oradan bir kısım evrak çalar.

Mehmed Rıza'ya giderek birlikte çalışmalarını teklif eder.

Mehmed Rıza kabul etmez.

3. Tekrar

Cingöz Recai, tekrar katilin evine gider.

Burada katillerle tanışır ve onlarla anlaşır. Sonrasında onların parmak izlerini alır.

Katillerin parmak izleri cinayet mahallindeki izler ile uyuşmaz.

4. Tekrar

Çete üyelerinden asıl katil olarak düşünülen kişinin intihar ettiği öğrenilir.

İntihar edenin akrabası olduğunu söyleyen bir kişi karakola gelerek onun eşyalarını almak istediğini söyler.

Mehmed Rıza buna inanmış görünür, çıkışta adamı takip eder ve çete üyelerinin kendi aralarındaki gizli haberleşmeden haberdar olur.

5. Tekrar

Bu arada Cingöz, intihar ettiği düşünülen kişinin izini bulur ve onu Mehmed Rıza'ya götürür, sonra da kaçar.

Cingöz, Mehmed Rıza'dan öldürülen kişinin evrakları arasında bulunan kırımı mürekkeple Arapça yazılmış bir mektubu ister; Mehmed Rıza vermez.

Bu arada öldürülen kişinin kızı kaçırılır. Sonradan onu kaçırmanın Cingöz olduğu ortaya çıkar.

6. Tekrar

Mehmed Rıza, Cingöz'ün adamlarından bir kısmını yakalar ama bu sırada da öldürülen kişinin karısı herkesin gözü önünde öldürülür.

Bu olaydan sonra katilin, Süleyman Tahir değil ikiz kardeşi olduğu ortaya çıkar.

Cingöz, Mehmed Rıza'dan istediği mektubu çalar.

7. Tekrar

Mehmed Rıza, hazineyi bulmak için geleceğini düşündüğü Cingöz'ü beklemeye başlar; Cingöz gelir ve kaçır.

Mehmed Rıza, Cingöz'ü yakalayamaz ama suçluları yakalar.

Her şey bittikten sonra Cingöz, Mehmed Rıza'ya gelerek bütün olanları anlatır.

Görüldüğü üzere, bu modelde aslında hep birbirini tekrar eden temel model birbiri ardına kullanılmıştır. Aynı modelin bu kadar sürekli bir şekilde tekrar edilmesini sağlayan ise asıl katil olarak düşünülen Süleyman Tahir'in bir ikizinin olmasıdır. Aslında bu ikizlik meselesi romandaki modeldeki kopyalamayı beraberinde getirmiştir. Süleyman Tahir ve ikizi, ikisi de suçludur. Suçun aynı modelle sürekli birbirini kopyalayabilmesi de bu romandaki ikizlik izleğinin aslında her yere yayıldığıyla paralellik gösterir. Ayrıca modelde Cingöz'ün daha önce özellikle Sherlock Holmes serisinde görülen rol çalma işlevi de burada özellikle her tekrarın Cingöz ile açılması ve her seferinde olayı çözümleyen asıl kişinin Cingöz olması tekrarını da beraberinde getirmiş ve bu kopyalama işlemi beraberinde her kopyalamada hırsızın polisin rolünü sürekli çalmasını da sağlamıştır.

Cingöz Recai'nin Maceraları'nda ortaya konulan model, *Arsen Lüpen İstanbul'da* romanında yeniden ortaya çıkacak ama bu sefer bu modele yeni unsurlar ekleniecektir.

Arsen Lüpen İstanbul'da romanı, Arsen Lüpen'in İstanbul'a geldiği haberi ve bu haber etrafındaki rivayetler ile açılır. Dolayısıyla daha kitabın başına konulan "Arsen Lüpen İstanbul'da/Cingöz ile Birlikte ve Karşı Karşıya" ifadesi de temelinin daha bu ilk açılıştan alacaktır. Daha önceki maceralarda, Sherlock Holmes hariç, Cingöz'ün Mehmed Rıza ile karşı karşıya ve birlikte olma durumu burada önce birlikte, sonra karşı karşıya olma şekline çevrilmiştir. Burada önceliğin birlikte olma şeklinde gerçekleşmesi de çok doğaldır. Cingöz Recai, Türk Arsen Lüpen'idir. Arsen Lüpen onun ustası, takdir ettiği dünyanın en meşhur hırsızdır. Asıl ve kopya bir araya gelmiştir. Bu nedenle öncelik birliktelikten yana olmalıdır. Daha sonra

karşı karşıya olacaklardır. Modelin temelleri bu şekilde atıldıktan sonra gelecek romandaki modelin kendisine:

Kurtuluş'ta bir evin duvarında kadın cesedinin bulunması (Kadın Kim?)

Yani ve Yani'nin kaçırılması (Yani'yi kim kaçırdı?)

Hristo'nun kız kardeşi Fofa. (Fofa nerede oturur?)

Arsen Lüpen'in Ridvay'lari soyması. (Madam Ridvay suçlu mu?)

Ridvaylarde kalan Belçikalı. (Belçikalı Arsen Lüpen mi yoksa başka biri mi?)

Eroin kaçakçılığı. (Arsen Lüpen gerçekten eroin kaçakçısı mı?)

Lili'nin söylediği şarkı. (Lili neden delirdi?)

Hristo Nerede?

Hristo'nun tuzağından Lüpen'in nasıl kurtulduğu ve anlattıkları

Mehmed Rıza'nın Son Hamlesi

Cingöz'ün muameleleri nasıl çözdüğü

Görüldüğü gibi modeli olaylar ve birbiri ardına gelen sorular besler. Tam olaylar çözümleniyormuş gibi görünürken aslında bunlar bir çözüme değil yeni sorulara sebep olurlar. Bütün düğüm ancak romanın sonunda çözülür. Daha öncekilere oranla burada model içinde olayların ayrıntılı bir şekilde verilmesi de ortaya çıkan sorular ve bu soruların nasıl cevaplandırıldığını gösterebilmek içindir.

Arsen Lüpen İstanbul'da romanında Arsen Lüpen, yukarıdaki modelde de görüldüğü gibi ancak romanın sonlarına doğru, Mehmed Rıza, Cingöz Recai ve kendisi suçlu Hristo tarafından yakalanıp bir yere tıkıldıklarında ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni de burada modeli oluşturacak yapının önceden Cingöz ile durumlarında birlikte ve karşı karşıya şeklinde verilmesidir. Üçü de bir araya gelene kadar Cingöz, Lüpen'in eroin kaçakçılığı ile bir ilgisi olmadığından zaten emindir, ayrıca onunla birlikte çalışmak için de can atmaktadır. Ancak bu romanda gerek Lüpen gerekse Mehmed Rıza onunla birlikte çalışmayı reddeder. Şimdi sıra karşı karşıya gelmektedir. Hem Mehmed Rıza ile hem de Arsen Lüpen ile. Mehmed Rıza ile karşı karşıya gelir, çünkü onun Arsen Lüpen'i yakalamasına izin vermez. Arsen Lüpen ile karşı karşıya gelir, çünkü ona olayın çözümünü anlatarak hem zekâsını ispat edecek hem de romanın sonunda dünyanın en meşhur hırsızını soyma şerefine nâil olacaktır. Böylece romanda yer yer hissedilen Cingöz'ün Lüpen karşısındaki kıskançlığı da bir anlam kazanacaktır. Sonunda o, bir kopyadır ve kopya olmadığını ispatlamak için onu soyması gerekir. Böylece bizzat kopyası olduğu iddia edilen kişi tarafından asıl kimliğine kavuştuğu ispatlanmış olacaktır. Nitekim öyle de olur.

Arsen Lüpen İstanbul'da romanından sonra Server Bedi, 1955 yılında iki Cingöz Recai romanı daha yayımlar. Bunlar, *Beyaz Cehennem* ve *Kral Faruk'un Elmasları*'dır.

Beyaz Cehennem romanında polisiye türde olayın devamını sağlamayı görev edinen yardımcı ile karşılaşacağız: Cingöz'ün asistanı Jale. Bu yeni kahraman sayesinde olay örgüsündeki akıcılık sağlanacaktır. Mehmed Rıza, artık çok yaşlanmıştır. Oğlu Haldun da polis olmuştur, ancak daha çok gençtir. O hâlde yeni bir kahraman yaratılmalıdır. Bu kahramanın genç bir kadın olması da olaya ayrıca bir akıcılık kazandıracaktır. Cingöz'ün artık cinayet davalarıyla ilgilendiği ve neredeyse hırsızlıkla hiç uğraşmadığı bu yarı emeklilik hayatında Jale, hem onun işleri arasındaki koordinasyonları sağlayan hem onunla olaylar üzerine konuşan hem de kılık değiştirerek ona yardımcı olan bir kahramandır. Artık olay örgüsünü Mehmed Rıza ve Cingöz Recai değil Cingöz Recai ve Jale almıştır. Eskiyen kahramanın yerine yenisi çıkarılır.

Beyaz Cehennem'de model şu şekilde ortaya konur:

Bir cinayet.

Gazeteci Nevzad'ın cinayeti araştırmaya başlaması. (Gazeteci Nevzad, aslında Cingöz Recai'dir.)

Cingöz Recai'nin yardımcısı Jale ile olayı araştırmaya başlaması.

Cingöz Recai'nin işin bir mafya cinayeti olduğunu anlaması.

Mafya'nın Cingöz Recai'ye tuzak kurması ve başarısızlığı.

Mafya'nın yakalanması ve Cingöz Recai'nin bir mektup yazarak gazeteci Nevzad'ın aslında kendisi olduğunu açıklaması.

Beyaz Cehennem'de olay ilk defa olarak İstanbul'dan Ankara'ya taşınır. Bu romanda da Server Bedi, bir kahraman olarak kitabın içine girer. Kitabın ana ekseninin mafya olması, kitapta çok miktarda kovalamaca sahnesini de beraberinde getirmiştir.

Kral Faruk'un Elmasları romanında ise Server Bedi, ilk Cingöz Recai serilerinde yoğun olarak kullandığı bir başlangıcın, hikâyenin suç ile açılmasının bir aşama daha ötesine geçerek suç işlendikten sonra suçu açıklamaya yönelik bir girişimden söz eder. Babası öldürülen Ülke, ayrıca babasının arkadaşı zengin, değerli mücevherlere sahip öldürülen bir prenses vardır. Ülke, bunun arkasındaki sır perdesini çözmek için evinde çalışan hizmetçinin ısrarı ile bir falcıya gitmektedir. Bu başlangıçtan sonra model şu şekilde kurulur:

Babası öldürülen kadının olayı araştırmaya başlaması.

Kadının bu araştırma için babasının bir arkadaşından yardım istemesi (Bu kişi kılık değiştirmiş Cingöz Recai'dir.)

Suçluların harekete geçmesi ve bazı akrabaları kaçırmaları.

Cingöz Recai'nin çete üyelerini kandırması.

Olayın aslında basit bir hırsızlıktan ve hatta cinayetten de fazlası olduğunun anlaşılması.

Kral Faruk'un Elmasları'nda, romanın açılış cümlelerinin suçun bir sonraki aşamasına yönelik bir hareketle başladığından söz etmiştim. Romanın bütün modelini de aslında bu açılış oluşturur. Olaylar hep bir sonraki aşamaya aktarılır. Cingöz'ün olayı çözdüğü zamanlarda aslında olay çözülmemiş hemen ardından asıl suçlular tarafından yeni bir plana doğru harekete geçilmiştir. Hatta ilk defa burada çete üyeleri çoğu zaman Cingöz'ü kandırmayı başarmışlardır, ancak bunların hepsi asıl olay değildir; bunun ardında öldürülen prensesin kocası Mısırlı paşanın peşinde olduğu siyasî evraklar vardır. Her şey elmaslar için değil bu evraklar için planlanmıştır. Bu da ancak romanın sonunda anlaşılır. Dolayısıyla model ilk cümleden itibaren hep asıl soruna yönelik bir başka girişimle devam eder.

Server Bedi'nin kitap hâlinde yayımladığı son Cingöz Recai kitabı, *Sultanaziz'in Mücevherleri*'dir. Bu romanda Cingöz, bütün olayı sadece evinde oturup gazete haberlerinden ve teşkilatının kendisine getirdiği bilgilerden yola çıkarak çözümler. Romandaki model:

Roman suç ile açılır.

Önce olay, yazarın ağzından anlatılır. Sonra bu olayı Cingöz, gazetede bir haber olarak okur. Olay, gazetelerde "Bostancı Muamması" diye geçmiştir.

Cingöz Recai olayın kendisiyle ilgili olmadığını belirten bir haberi gazetelerde yayımlar.

Cingöz olayla ilgisi olduğu düşünülen Şoför Nuri'yi görmeye gider, bu işte onun parmağı olduğunu anlar.

Şoför Nuri, Cingöz'e hayrandır ve delil durumundaki çekmecenin boş olduğunu söyler ve kaçır.

Sonra Cingöz, bahçeyi araştırır, bir yerin yeni kazılmış olduğunu görür, burayı kazar ve çekmeceyi açar. Sevgilisi Jale ile birlikte tekrar köşke gider. Orada Nuri ile konuşur.

Nuri onun adamı olmak istemektedir. Nuri'yi kabul eder.

Cingöz, Jale'yi bilgi edinmek için köşke hizmetçi olarak sokar.

Nuri'nin ve sonrasında Jale'nin anlattıkları ile olayı çözer. Olayın tüm çözümlü romanın sonunda gazete haberi ile verilir.

Bazen bu maceraların içine çözülmesi gereken şifreler de girer. Bahsettiğim bu yapı öncelikle Server Bedi'nin ilk dönem Cingöz Recai için geçerlidir. Bundan sonra bir roman boyutunda kaleme aldığı Cingöz Recai kitaplarında model bir değişime uğrar. Her şeyden önce kısa hikâyeden romana geçmiştir. Bunda da popüler kültürün arz-talep dengesi etkilidir. Önceleri kısa, heyecanlı ve sürükleyici maceralar okuyup atabileceği eserler isteyen okur, sonraları içinde birbiri içine geçmiş daha çok sayfalı eserler istemeye başlayınca model de ister istemez değişikliğe uğramıştır. Roman formunu alan bu yapı değişikliğinde model, aslında birden çok maceranın iç içe geçirilmiş şekli ibarettir. Polisiyenin popüler kültüre hizmet

eden yönlerinden biri de okurun okuduktan sonra hatırlayacak bir şeyinin olmamasıdır. Bu tür, okunur ve asla hatırlanmaz. Böylece bir rahatlama da sağlanmış olur. Kan, vahşet, cinayet ile dolu öykülerden geriye hafızalarda kalacak bir şey yoktur. Roman şeklini almış iç içe geçmiş maceralarda bu hatırlama olgusu daha da azalacak, aslanya çok daha yakın olacaktır. Polisiye hiçbir şey öğretmez. O sadece vakit geçirmek ve güntü kurtarmak ve gündelik yaşamın sıkıntılarından uzaklaşmak içindir. Başkalarının acılarına ve sıkıntılarına tanıklık, benim başıma gelmedinin tanıklığıdır aynı zamanda. Benden uzak olan sıkıntıların hafifliği, dedektiflerin sigara dumanları arasında izledikleri hayatlar gibidir. Bir romanın, bir dumanın içine hap solmak gibi. Karikatürlerdeki yazı balonları gibi. Her şey bittikten sonra geriye bir rahatlama kalır. Dedektifin sigara dumanları arasında çözdüğü ve sinema perdesi gibi bu duman içinde izlediği olaylar, Alaaddin'in sihirli lambasında görülen dumanlar arasındaki cin gibi. Çoğu haydudun adında mutlaka bir cin ifadesinin olması da bundan olsa gerek: Dedektifin duman halkalarında görünebilmek. Cingöz Recai, Cin Ali vb. kahramanlar. Ama hepsi de mutlaka cin olan kahramanlar. Polisten çok hırsızın kazandığı romanlar. Cingöz Recai kitaplarında Mehmed Rıza başarılıdır başarılı olmasına ama her seferinde hırsıza yenilmeye mahkumdur. Çünkü bu hırsız, fakirden alıp zengine vermektedir. Kendi içinde bir düzen sağlamıştır ve işte tüm Cingöz Recai kitaplarının yapısını belirleyen de onun kendi içinde sağladığı bu düzendir. Şüphesiz bunların hepsi aynı zamanda bir toplumsal tarih araştırmasını da içerir. Ancak bu durum, makalemin boyutlarını aşmaktadır. Server Bedi'nin romancılığına dair yapmakta olduğum çalışmamda burada eksik kalmış olan kısımlar doldurulmaya çalışılacaktır. Peyami Safa gibi büyük bir yazarın Server Bedi adıyla yazdığı, sayıları tam olarak tespit edilemeyen birçok kitabı vardır. Bugüne kadar bunlar üzerinde çok fazla durulmamış olması ve bu eserlerin para kazanmak amacıyla yazılmış olduğu düşünülmesi için edebiyat dışına itilmesi, böyle büyük bir yazara haksızlıktır diye düşünüyorum. Hangi isimle yazarsa yazsın aynı kalemden çıkan türünler bir yazarın edebî şahsiyetini oluşturmada göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- MANDEL, Ernest (1996), *Hoş Cinayet*, Yazın Yayıncılık, 2.bs, İstanbul.
 MORETTİ, Franco (2004), "İpuçları", *Mucizevi Göstergeler*, Metis Yay., İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Aynalı Dolap*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Anadolu Kavağı'nda Bir Cinayet*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Banka Soygunu*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1925), *Cingöz Geldi*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (tarihsiz), *Cingöz Recai'nin Maceraları*.

- SERVER BEDİ (1926), *Cingöz Tehlikede*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Cingöz'ün Kız Kaçırması*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Cingöz'ün Akıbeti*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1925), *Cingöz'ün Esrarı*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1925), *Düşman Şakası*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Elmaslar İçinde*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1925), *Esrarlı Köşk*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1925), *Kadın Cinayeti*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Kasa Başında*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Son Muvaffakiyet*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Tatavla Cinayeti*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Tütüncünün Ölümü*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Kumaş Parçası*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Yangın Yeri*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1926), *Nazar Boncuğu*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Alevlerden Sonra*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Bacadan Çıkan Duman*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Bir Düğün Gecesi*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Bodrumda Kalanlar*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Çalınan Vasiyetname*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Esrarlı Dolap*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *İnci Tesbih Sirkati*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Japon Masası*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Mişon'un Definesi*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Tiyatro Baskını*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1927), *Zifiri Karanlıkta*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (193?), *Arsen Lüpen İstanbul'da*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Gece Tuzağı*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Kaybolan Adam*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Karanlıkta Hücum*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Han Baskını*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Yerin Dibinde Sesler*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Ateşten Gözler*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Sekiz Adım Kala*, Güven Yayınevi, İstanbul.

- SERVER BEDİ (1944), *Al Kanlar İçinde*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Gece Kuşları*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *İmdat*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Şeytanî Tuzak*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Sahte Şerlok*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Domuz Vakası*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Polis Tuzağı*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1944), *Cingöz'ün Ziyafeti*, Güven Yayınevi, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1955), *Kral Faruk'un Elmasları*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1955), *Beyaz Cehennem*, İstanbul.
 SERVER BEDİ (1962), *Sultan Aziz'in Mücevherleri*, İstanbul.
 ÜYEPAZARCI, Erol (1997), *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes*, Göçebe Yay. İstanbul.

ÂŞIK REYHANİ'NİN ÂŞIK ŞİİRİNE ÜSLÛP VE ŞEKİL YÖNÜNDEN YAPTIĞI KATKILAR

Fikret TÜRKMEN* - Mehmet TEMİZKAN (İzmir)**

ÖZET

Âşık Reyhani, âşık şiirinin son dönemdeki en güçlü temsilcilerinden biridir. Onun; renklere sembolik anlamlar vermek, kendini "mazlum kulların tercümanı" olarak vasıflandırmak, münakaşa ediyormuş gibi yazmak, hitabet üslubunu başarıyla kullanmak, kelimelerle oynayarak şiire müphemlik kazandırmak, tezat sanatını zaman zaman başarıyla kullanmak ve tasavvufî derinliğe sahip olmak gibi özelliklerini, üslup arayışı ve âşık şiirine olan katkısı olarak sıralayabiliriz.

Anahtar kelimeler: âşık şiiri, Reyhani, üslup, şekil

ABSTRACT

Minstrel Reyhanî is one of the most important present-day representatives of the minstrel poem. His contributions to minstrel poem in terms of genre and form can be lined up as giving symbolic meanings to colors, introducing himself as "the interpreter of the oppressed servants", writing as if arguing, using the rhetorical genre successfully, gaining haziness to poem by using words, occasional usage of contradiction art successfully and owning mystical deepness.

Keywords: Minstrel poem, Reyhanî, genre, form

Âşık edebiyatı, Türk halk edebiyatının özellikle XVI. yüzyıldan sonra gelişmeye başlayan edebî döneminin adı olmuştur. Daha önceki dönemlerde ozan, baksı veya bahşı adı ile bilinen san'atkarlar, bu yüzyıldan itibaren âşık adını almış ve yarattıkları edebiyata da âşık edebiyatı denmiştir.

Bu edebiyat, Türklerin İslamî kültüre geçmelerinden sonra, eski sözlü edebî geleneğinin yeni kültür çevresinde oluşmuş bir birleşimidir. Anadolu sahasında XI. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan dinî-tasavvûfî unsurlara ve düşünce sistemi-

* Prof. Dr. ; Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

** Yard. Doç. Dr. ; Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi